

Orașe și teatre

Sînt pe meleagurile noastre orașe cu turnuri străvechi, de o semeție gotică, printre care se furișează uliți umbroase și tainice, cu iz de ev mijlociu — pitoreștile *gassen* de prin burgurile transilvane; altele apărute la mari răscruci de vremi și seminții, în care două—trei graiuri se aud deopotrivă pe străzile cu o geometrie riguroasă, păzite de o parte și de alta de clădiri cu frunți aureolate și grele de barocuri; și în sfîrșit există orașe cu conturul nu prea căutat, zăbovind voioase și pașnice pe malurile vreunui rîu. Totul aci invită la contemplație calcidoscopică, la schimbarea obiectivului prin care înregistrezi, spre a putea reține fenomenul în varietatea lui. O istorie bogată în întîmplări și-a lăsat pecetea, statornicind condiții deosebite. Vrajmași cîndva, mai mult pentru a împlini voinți străine lor, oamenii au ajuns acum să-și găsească ritmul de viață comun. Culturi diferite sălășluiesc laolaltă, slujind același țel al propășirii tuturor.

Se poate spune azi că, la noi, în graiuri diferite se exprimă aceleași năzuinți, aceleași sentimente. Cultura a devenit un bun al tuturor și fiecare român ori din naționalitățile conlocuitoare, o dezvoltă în spiritul tradiției sale, către același scop. Pe lângă biblioteci, universități și laboratoare în care spiritele se desăvîrșesc vehiculînd alte graiuri decît cel românesc, dar a căror strădanie folosește tuturor, teatrul vine să întregască tabloul vieții noastre culturale, prilejuindu-ne cunoașterea de spectacole și în germană, maghiară ori idiș.

Un popas de o clipă asupra trecutului și prezentului acestor teatre — deși vîrsta lor este cuprinsă între două veacuri la unele și abia cîteva luni la altele — îți prilejuiește totuși constatarea că și în cele mai vîrstnice bate azi o inimă tînă, regenerată de suflul nou al vremii. Căci dacă existența unora se numără în secole, funcția, menirea lor adevărată abia de și-au aflat-o. Tocmai din veacul al XVIII-lea, ba după unele mărturii chiar mai dinainte, Sibiu găzduia între zidurile lui de cetate, slujitori ai Thaliei. Clujul își trimite, pe la 1803, chiar și un turneu la Tg. Mureș. Este vorba de trupa lui Kotsi Patko, care le-a înfățișat țîrg-mureșenilor o piesă cu rezonanțe pedagogice în titlu: *Educația formează omul*.

Dar bagajul de piese cu care trupele ori teatrele stabile căutau să-și asigure publicul, era modelat nu după exigențe ori criterii estetico-educative (și exemplul turneului din 1803 la Tg. Mureș este reținut de cronica vremii, de bună seamă pentru singularitatea lui, pentru dubla temeritate: de a birui handicapul anevoioasei deplasări și de a aborda probleme pe care numai amvonul și le îngăduia). Repertoriile erau modelate după nevoia de rețetă, pe care o urmăreau cu precădere. De aceea comedii ușoare, drame lacrimogene, operete siropoase și în continuare, rețete sigure. Accentul cădea pe desfătarea tihnită, fără obligația pentru spectator de a cugeta la cele auzite pe scenă. Și în

cele mai multe din cazuri acest acord bilateral — nonexigență a publicului, noncalitate a spectacolului — constituia o formă convențională din care de fapt profita toată lumea : spectatorul se afirma ca om de cultură pentru că mergea la teatru, iar teatrul profita de omul de cultură pentru că venea la spectacol. Se mai întâmpla însă ca spectatorul să treacă printr-o criză și să-și găsească vrea nouă patimă intelectuală, și atunci teatrul se transforma în trupă și se puna în mișcare spre orizonturi netulburate încă de pasiuni noi, ori murea lăsînd loc istoriei să consemneze absența teatrului într-un anumit punct, cu oameni și moravuri de pe meridianul nostru. Iar timpul, martor a toate, a înscris în cartea lui nu numai nume și ani, ci și lupte, biruințe și înfrîngerii, suferințe și bucurii trăite de cei care, în dăruirea lor deplină, au căutat să dea scenei un loc de frunte (și mai ales statornic) în viața colectivităților, să o ridice la chemarea pe care înlăuntrul făpturii lor, ei simțeau că teatrul o are. Iar patina în care timpul a învăluit suferința, dîndu-i de multe ori o tușă de haz, este omagiul pe care a înțeles să-l aducă acestor adevărați eroi, în timp ce cu aceeași patină el i-a șters și din amintire pe cei furișaji nevreddnic și fără chemare în altarul Thaliei.

În filele mai noi ale vremii au început să apară acum alt fel de eroi și alt fel de fapte, iar filele se umplu repede și se scriu cu sîrg.

Teatrul oglindă a societății își are aci o contribuție de fapte bogate. O mărturisește existența, pe lingă teatrele romînești, a celor șase teatre maghiare, două germane și două în idiș, o dovedesc cifrele care însumează spectatori, reprezentații (cu un singur spectacol, de pildă, *Cavalerul mul*, Teatrul Secuiesc de Stat din Tg. Mureș dă 100 de reprezentații la care iau parte 45.000 de spectatori, *Mătrăguna* lui Machiavelli, la același teatru, aduce în cele 115 spectacole date, alți 39.000 de spectatori).

Sînt profiluri noi care apar și despre ele vorbesc mai bine faptele, oamenii și creatorii pe care teatrele bătrîne ori tinere îi găzduiesc.

Iată ce cuvinte frumoase scrie Kovacs Gyorgy în confesiunea pe care i-o găzduiește revista de față, vorbind despre înființarea teatrului din Tg. Mureș : „Publicul din Tg.

Scenă din „Mătrăguna“ de Machiavelli (Teatrul Secuiesc de Stat din Tg. Mureș)

Stinga : scenă din „Casa Bernardei Alba” de Federico Garcia Lorca ; dreapta : „Nunta lui Krecinski” de Suhovo-Kobilin (Teatrul Maghiar din Cluj)

Mureș n-a avut în trecut un teatru statornic. Prin repertoriile noastre, noi trebuia să creăm o bază culturală adevărată. Trebuia să luăm de mină publicul și să-l introducem în viziunea literaturii universale. Trebuia să-i atragem atenția asupra fazelor principale ale evoluției spiritului omenesc. Trebuia să injectăm, cu grija unor doctori pricepuți, „serul” culturii în organismul îmbolnăvit de prostul gust burghez. Popularizînd operele clasice și tradițiile noastre progresiste, alegînd cu grijă din literatura sovietică, din cea națională, ca și din literatura dramatică clasică și progresistă din apus, noi trebuia să facem publicul mai exigent, mai matur în judecățile lui asupra artei. Trebuia să-i stîrnim exigența, nu să-i sprijinim lipsa de exigențe.”

Într-adevăr, teatrul din Tg. Mureș este dintre cele mai noi dar și mai prodigioase ca ascensiune, dintre lăcașurile de cultură create în ultimul deceniu. În timp ce în stagiunea 1946—1947 aproape un sfert din lucrările prezentate erau operete, astăzi repertoriul țîrg-mureșenilor este întemeiat pe lucrări din marii clasici universali și maghiari, din contemporani universali și maghiari. Nume ca Gorki, Cehov, Katona, Csiky Gergely, Caragiale, Sebastian, Machiavelli, Heltai Jenő dau ținuta repertoriului acestui teatru.

Un teatru tînăr, chiar foarte tînăr, care și-a început viața de curînd — Teatrul Maghiar din Satu Mare —, s-a impus cu autoritate. Și iarăși ne vom refugia în cuvintele lui Kovacs Gyorgy, care a fost unul din părinții spirituali ai acestui teatru: „Îmi amintesc cu deosebită dragoste de scumpa, romantica și însuflețita echipă, la care totdeauna mă gîndesc cu iubirea sporită ce i se cuvine copilului plecat departe. E vorba de tînărul ansamblu al Teatrului de Stat Maghiar din Baia Mare, de foștii noștri elevi. S-a vorbit mult și elogios despre activitatea lor, uneori în termeni aproape primejdios de exagerați. Dacă nu i-aș cunoaște de aproape (cei mai mulți mi-au fost elevi timp de doi ani de zile), mi-ar fi frică, poate, că gloria atît de timpurie li se va urca la cap și va influența în sens dezastruos munca lor în viitor.”

O întreagă promoție de tinere talente ale Institutului de Artă Teatrală „Szentgyörgyi Istvan” a pornit cu însuflețire spre Baia Mare să clădească un teatru. Și în atmosfera de muncă și optimism, acest tînăr colectiv a și realizat pînă acum spectacole cu

răsunet, ca : *Iubirea* de Bartha Lajos și *Liliomfi* de Szigligethi Jozsef. Mai mult chiar, ei au izbutit o interesantă reprezentare a lui *Ruy Blas* în care au dovedit calități și curaj pentru care maestrul lor de la catedra institutului, autorul la care ne-am referit mai sus, îi elogia.

Colectivul Teatrului de Stat Maghiar din Oradea și-a confirmat la rîndu-i valoarea, obținînd la Decada dramaturgiei originale premiul I cu piesa *Citadela sfărîmată*. Reputația lui s-a răspîndit și prin piesele *Cei din urmă* de Gorki și *Ruptura* lui Lavreniev, care au prilejuit creații deosebite unor actori ca Grof Laszlo și Szasz Aladar.

Alte două teatre maghiare, tinere și ele, s-au afirmat deopotrivă în confruntările pe plan republican la care au luat parte : Teatrul Secuiesc din Sf. Gheorghe și Teatrul Maghiar din Timișoara.

Spectacolul teatrului din Sf. Gheorghe cu piesa *Speranța*, pusă în scenă de regizorii Völgyesi Andras și Czompok Mihaly, și-a impus valoarea la concursul tinerilor actori, dovedind sobrietate și maturitate.

Cronicile dramatice au vorbit în termeni elogioși despre *Montserrat* de pildă al Teatrului Maghiar din Timișoara sau despre *Platon Krecet*, *Cavalerul mut* sau *Furtună în munți*, realizate pe scena acestui teatru.

Teatrul Maghiar din Cluj, cu vechea și bogata lui tradiție, duce mai departe flacăra, fiind, în acești zece ani în care revoluția noastră culturală a pus mari probleme, o adevărată pepinieră de talente.

Un spectacol ca *Intrigă și iubire* sau *Sperjurul* pe scena Teatrului German din Timișoara a reținut atenția pentru calitatea și ținuta în care colectivul său s-a impus.

Mutter Courage a lui Brecht a văzut pentru prima oară lumina rampei în țara noastră, pe scena celuilalt teatru german, din Sibiu. Deși tinere, aceste două teatre germane și-au afirmat maturitatea artistică.

În pitoreasca grădină de la „Pomul verde“ din Iași, a luat ființă, acum 80 de ani, cu mijloace puține, dar cu mult entuziasm, primul teatru evreiesc în idiș, care reinvia și prelua flacăra teatrului popular evreiesc din secolul al XVI-lea. Avram Goldfaden avea să-l poarte după aceea pe calea unei activități rodnice care i-a creat și renumele ; în același timp, ca actor și ca dramaturg, el i-a dat stilul și sensul dezvoltării sale.

Cele două teatre idiș, de la București și de la Iași, vin să împlinească o nevoie și în același timp să respecte o veche și frumoasă tradiție. Amîndouă se adresează aceluiași izvor de inspirație, mereu nesecat, al folclorului (același către care se îndrepta și vechiul teatru popular din secolul al XVI-lea) care-i dă spectacolului deopotrivă savoare și culoare. Există doar tendința, la aceste teatre, de a face uneori loc într-o măsură prea mare unor spectacole satirico-muzicale, care, credem noi, fac ca repertoriul să ia o înfățișare întrucîtva hibridă.

Marile realizări însă ale celor două teatre sînt de multă vreme cunoscute pe scară largă — și prin aportul căștilor de radio tîlmăcitoare și celor care nu cunosc limba idiș

Scenă din „Intrigă și iubire“ de Schiller
(Teatrul German din Timișoara)

Scenă din „Tevie lăptarul“ de Șalom Alelhem (Teatrul Evreiesc de Stat din București)

— și între acestea trebuie pomenite cu precădere *Un vis goldfadenian* și *Jurnalul Annei Frank*, la București, ori *Comoara* și *Mașenka*, la Iași.

Teatrele de păpuși, la rândul lor au fost o revelație la concursurile de la București. La Tg. Mureș, teatrul maghiar de păpuși duce o activitate în care spiritul viguros de căutare creatoare dă colectivului impetuoșitate și stăruință. De asemenea secțiile maghiare ale teatrelor de păpuși de la Cluj, Oradea și Timișoara sînt tinere, dar activitatea lor se impune și devine cunoscută, apreciată. Ca și aceea, de altfel, a secției de păpuși a teatrului german din Sibiu.

*

Scurta călătorie prin orașele țării a fost ca o vizită prietenească prilejuită de sărbătoarea noastră comună: împlinirea a zece ani de cînd revoluția culturală — o revoluție fără precedent, pe acest plan, în istoria noastră — și-a croit făgașul ei propriu, a făcut posibile înfăptuirile cu care ne mîndrim. Și la ceasul evocărilor vom spune, ca o constatare și un omagiu, că teatrele minorităților naționale — de care ne-am ocupat nu atît pentru a le da un profil exact ci mai degrabă pentru a stabili și sublinia importanța și prezența lor vie în ansamblul general al mișcării noastre teatrale — au adus în acest răstimp și aduc necontenit în patrimoniul cultural al poporului nostru o contribuție neprețuită. Este contribuția geniului creator al acestor prețuite colectivități umane, pe care le reprezintă. Tradiții bogate și nobile sînt azi puse în valoare, în circulația întregului popor.